

K části páté – změna zákona o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení

Navrhuje se upravit, aby i pravomocná rozhodnutí ukládající propadnutí nebo zabránění věci nebo náhradní hodnoty anebo části majetku byla zasilána organizačním složkám státu, které mají zajistit výkon těchto rozhodnutí, bez odůvodnění, obdobně jako to stanoví stávající právní úprava pro rozsudek o propadnutí majetku nebo jeho části (§ 345 tr. řádu).

K části šesté – změna trestního zákoníku

Navržená úprava je adaptační úpravou k nařízení o vzájemném uznávání příkazů k zajištění a příkazů ke konfiskaci. Toto nařízení v článku 2 odst. 10 vymezuje dotčené osoby jako fyzické nebo právnické osoby, proti kterým je vydán příkaz k zajištění nebo příkaz ke konfiskaci, nebo fyzické či právnické osoby vlastníci majetek, na nějž byl příkaz vydán, jakož i jiné třetí osoby, jejichž práva k tomuto majetku jsou tímto příkazem přímo dotčena podle práva vykonávajícího státu. Podle článku 33 mají dotčené osoby ve vykonávajícím státě právo na účinnou právní ochranu proti rozhodnutí o uznání a výkonu příkazů k zajištění a příkazů ke konfiskaci. Právo na podání opravného prostředku se uplatní u soudu ve vykonávajícím státě v souladu s jeho právem. Pokud jde o příkazy ke konfiskaci, podání opravného prostředku může mít odkladný účinek, stanoví-li tak právo vykonávajícího státu.

Pokud jde o osoby, kterým byly majetek, jeho část nebo věc zajištěny (které vlastní majetek nebo jim náleží), mají právo podat proti usnesení o zajištění stížnost, o které rozhoduje soud (či případně následně žádost o zrušení zajištění, o které také rozhoduje soud). Stejně tak osoby, kterým propadl nebo byl zabrán majetek, jeho část či věc, mají právo podat proti takovému rozhodnutí opravný prostředek ve formě odvolání nebo stížnosti. Pokud by se následně zjistilo, že věc vlastní někdo jiný než ten, komu propadla nebo byla zabrán, bylo by možné buď žádat o obnovu řízení, nebo se práva domáhat u civilního soudu – viz § 16 odst. 1 zákona č. 219/2000 Sb. *(Se spornými nároky třetích osob k majetku, který stát nabyt způsoby uvedenými v ustanovení § 13 tohoto zákona, odkáže příslušná organizační složka tyto osoby na soud. Současně je vyzve, aby ve lhůtě jednoho měsíce od doručení výzvy prokázaly, že svůj nárok u soudu uplatnily. Byla-li podána žaloba, vyčká právní moci rozhodnutí soudu. V případě marného uplynutí této lhůty pokračuje organizační složka v postupu podle ustanovení § 15 odst. 2 tohoto zákona; možnost následného uplatnění nároků třetích osob u soudu tím není dotčena.)*

Pokud jde o jinou osobu, která má k majetku určité právo, které se k němu váže (tj. věcné právo, viz § 1106 NOZ; právo stavby, služebnosti, reálná břemena, zástavní právo, předkupní právo jako právo věcné, výhrada zpětné koupě a výhrada zpětného prodeje), pak zajištěním není toto právo přímo dotčeno a trvá dále. Orgán činný v trestním řízení takovou osobu o zajištění pouze vyrozumívá (srov. § 2 zákona č. 279/2003 Sb. a § 79b tr. řádu). Tuto osobu tak nelze v této fázi považovat za dotčenou osobu ve smyslu nařízení o vzájemném uznávání příkazů k zajištění a příkazů ke konfiskaci ve spojení s vnitrostátní úpravou.

V případě, že dotčený majetek propadne, nebo je zabrán, pak tato práva trvají rovněž i nadále, ovšem s jedinou výjimkou. V § 41 zákona č. 219/2000 Sb. se stanoví, že pokud stát nabyt majetek způsoby uvedenými v ustanovení § 13, zástavní práva k majetku, který stát takto nabyt, okamžikem jeho přechodu na stát zanikají; to neplatí v případě dědění nebo odúmrti a v případech, stanoví-li tak zvláštní právní předpis, rozhodnutí příslušného orgánu nebo mezinárodní smlouva, kterou je stát vázán. Propadnutím nebo zabráním majetku jsou tak přímo dotčena práva zástavních věřitelů, kteří, přestože mají svou pohledávku zajištěnou přímo na určité věci, toto právo k věci po jejím propadnutí nebo zabránění bez dalšího ztrácejí

(např. banka, která má zajištěn na nemovitosti hypoteční úvěr). Pokud by zástavní věřitel stihl své právo exekuvovat před skončením trestního řízení, pak by se na zástavě mohl uspokojit (za předpokladu, že mu k tomu orgán činný v trestním řízení udělí souhlas, tj. nejde o fingovanou pohledávku), pokud tak učinit nestihne, své právo ztrácí. Byť nezaniká jeho pohledávka, je celkem zřejmé, že tím, že ztratí své zástavní právo, je uspokojení jeho pohledávky vůči dlužníkovi jiným způsobem poměrně nereálné. Tato úprava vede v současnosti k tomu, že soudy postupují v praxi tak, že je-li věc zatížena zástavním právem, propadnutí nebo zabránění takové věci neuloží a pokud tak učiní, jsou taková rozhodnutí zpravidla zrušena nejpozději v rámci dovolacího řízení. K tomu lze odkázat i na soudní judikaturu, např. na rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 6 Tdo 538/2014, které se sice zabývá peněžitým trestem, ale zdůrazňuje povinnost soudu při ukládání majetkového trestu reflektovat majetkovou situaci obviněného i z pohledu práv třetích osob, včetně např. existence zástavního práva k jím vlastněným věcem, nebo na rozhodnutí Nejvyššího soudu, sp. zn. 5 Tdo 335/2015, kterým bylo rozhodnuto o zrušení rozsudku odvolacího soudu ve výroku o trestu propadnutí náhradní hodnoty právě s odkazem na zástavní právo vážnoucí na zajištěných věcech.

Tím se omezuje možnost ukládání majetkových trestních sankcí. V důsledku toho tak stát, případně poškození, nezískají z takové věci žádný výnos, a to i v případě, že by po uspokojení zástavního věřitele zbývaly peněžní prostředky, které by mohly být využity např. podle zákona č. 59/2017 Sb. Navržená úprava tedy spíše přispěje k tomu, že z určité věci stát nebo poškození získají určitý výnos.

V důvodové zprávě k § 41 zákona č. 219/2000 Sb. jsou uváděny následující důvody, které vedly k přijetí takové úpravy:

„Podstatné je usměrnění rozsahu aktuálních závazků pro stát v případě, kdy stát nabývá majetek zákonem, na základě zákona, rozhodnutím příslušného orgánu, na základě mezinárodních smluv či jiných právních skutečností, tedy většinou z úřední povinnosti. Jedná se především o jasné vymezení ve vztahu k závazkům předchozího majitele; řeší se však též další existence zástavního práva jiné osoby vůči takto nabytému majetku státu. Návrh zákona zde zohledňuje specifickou pozici státu jako „nuceného“ vlastníka, popř. nositele dalších práv.

V té souvislosti je třeba uvést, že právě stát přebírá na sebe v důsledku takových právních institutů jako je nález nebo opuštění v řadě případů péči o věci, kde skutečný vlastník neplní své povinnosti ať již díky anonymitě anebo nedosažitelnosti pro neznámý pobyt. Zátěž pro stát je v tomto směru markantní obzvlášť u nelukrativních nemovitostí anebo věcí blížících se svým stavem odpadu. V případě zániku zástavních práv koresponduje postavení státu s pozicí smluvního nabyvatele zastavené věci, který o zástavním právu při uzavírání smlouvy nevěděl a vědět nemohl (srov. § 151d odst. 2 občanského zákoníku)“.

Je otázkou, zda toto odůvodnění ob stojí i v kontextu dnešní právní úpravy v občanském zákoníku. Ustanovení § 41 zákona č. 219/2000 Sb. navíc nerozlišuje mezi jednotlivými způsoby nabytí majetku dle § 13 citovaného zákona, tedy nezohledňuje ani to, že ke zhoršení postavení zástavního věřitele dojde např. rozhodnutím příslušného orgánu moci soudní předpokládaným zákonem, a dost dobře tedy nelze v takovém případě argumentovat tím, že stát v takovém případě nabyl právo nuceným způsobem na základě okolností na vůli státu neovlivnitelných. Rovněž tato paušální úprava nezohledňuje, zda je zástavní věřitel v dobré víře. Je třeba vzít v úvahu, že zástavní právo mohlo vzniknout bez jakékoli souvislosti s danou trestnou činností. Jako právo věcné mohlo k určité věci již existovat před tím, než tuto věc nabyla osoba, vůči níž směřuje rozhodnutí o propadnutí nebo zabránění věci. Mohlo také zajišťovat jiný dluh než dluh této osoby. Kromě smluvně zřízených zástavních práv přitom

může jít i o exekutorská zástavní práva při provádění exekuce nebo zástavní práva zřízená správcem daně k zajištění neuhrazené daně. I pokud by zástavním právem byl zajištěn dluh osoby, jíž má předmět zástavy propadnout, jsou dány důvody pro zachování zástavního práva. I když samotný primární dluh propadnutím nebo zabráním majetku nezaniká, zánikem zástavního práva se významně snižuje možnost jiného způsobu uspokojení věřitele. Riziko, že zástavní právo v těchto případech může v současnosti zaniknout, přitom nepochybně musí ovlivňovat také přístup věřitele při uzavírání smlouvy vztahující se k hlavnímu dluhu. Ten musí pravděpodobně vynaložit vyšší náklady spojené se zjištěním, jak byl předmět zástavy nabyt, a pokud to není možné nebo na to nemá prostor, měl by dané riziko promítnout do podmínek sjednání primárního dluhu. To se nezbytně nemusí projevit kupříkladu při individuálním sjednání úvěru, ale dané riziko je nepochybně zohledňováno při nastavení politiky poskytování úvěrů. Paralela s opuštěním a nálezem není přílehlavá, naopak se dá předpokládat, že zástavní právo bude zřizováno k věci, která má určitou hodnotu, jinak by zástavní právo postrádalo smysl. Navíc jednou ze základních povinností zástavního dlužníka je zdržet se všeho, čím se zástava zhoršuje na úkor zástavního věřitele. Při snížení míry zajištění v důsledku jednání zástavního dlužníka je tento povinen ji přiměřeně doplnit (§ 1353 OZ). Tutéž povinnost má i dlužník, ztratila-li jistota na ceně a zajištění se stane nedostatečným (§ 2017 OZ).

Stejně tak nelze považovat za přílehlavou paralelu s pozicí smluvního nabyvatele zastavené věci, který o zástavním právu při uzavírání smlouvy nevěděl a vědět nemohl, neboť v daných případech stát nabývá vlastnictví na základě sankce, kterou uložil soud, a těžko tak lze hovořit o nevědomosti či nuceném nabytí vlastnictví.

Proto se navrhuje, aby v trestním zákoníku (zvláštním zákoně) bylo stanoveno, že zástavní práva k propadlému či zabranému majetku nebo věci nezanikají. Bude potom na státu (a následně na civilním soudu), aby v rámci vypořádání práv k propadlému či zabranému majetku nebo věci posoudil, zda zástavní právo platně vzniklo a zda jeho zřizovatel byl nebo nebyl v dobré víře. Pokud půjde o zástavní právo k věci zapsané do veřejného seznamu, svědčí zapsaný stav ve prospěch osoby, která nabyla věcné právo za úplatu v dobré víře od osoby k tomu oprávněné podle zapsaného stavu (§ 984 NOZ). Zástavní právo tedy může být zřízeno za těchto podmínek i nevlastníkem zapsaným ve veřejném seznamu jako vlastník (tj. i u výnosů z trestné činnosti). U věci nezapsaných do veřejného seznamu, popřípadě do veřejného rejstříku, se neuplatní materiální publicita a ochrana dobré víry oprávněného z věcného práva, tudíž vůbec nemusí dojít k platnému vzniku zástavního práva, pokud bylo zřízeno k věci, která nebyla ve vlastnictví dlužníka (tj. jde o věc získanou trestnou činností).